

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24 00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04
ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41
TELEFON DYŻURNY: 21-34-34

BD/279/24/86

Stosunek do opozycji politycznej,

podziemia

i

zwalczania przeciwników ustroju.

(Wyniki badań sondażowych)

Warszawa, wrzesień 1986

Badając poglądy na sytuację polityczną w latach 1985 i 1986 interesowaliśmy się opiniami o działalności politycznej przeciwników władzy[1]. Określenie takiej działalności jednym terminem okazało się jednak niemożliwe. Dlatego też chcąc ustalić stosunek badanych do niektórych aspektów tej działalności pytaliśmy kolejno o: opozycję, nielegalne struktury b."Solidarnosci" (w skrócie podziemie), działalność antyustrojową. W ten sposób zachowując niuanse znaczeniowe każdego z tych słów możemy jednocześnie poznać opinie badanych o interesujących nas formacjach politycznych.

1. Definiowanie i ocena opozycji

Opozycja zdaje się być terminem neutralnym emocjonalnie, nie jest on natomiast dostatecznie jednoznaczny. Zwykle rozumie się przez nią działania legalne, nie wykraczające poza porządek konstytucyjny, czasami utożsamia się ją z wszelkimi aktami niezgody na działania aktualnego rządu. Tylko w tym drugim ujęciu jest to termin adekwatny wobec interesującego nas zjawiska.

Potoczne pojmowanie opozycji

przez badanych staraliśmy się poznać w lipcu 1986 r. W tym celu postawiliśmy im pytanie otwarte: „*W poprzednim pytaniu posługiwał się Pan pojęciem opozycja. Co w warunkach Polski współczesnej znaczy to*

---

[1] Przypisy na str. 12.

słowo, kim są ludzie, których można zaliczyć do opozycji, jakiego rodzaju i charakteru działalność może być nazwana opozycyjną?

Można wyróżnić cztery sposoby rozumienia terminu opozycja. Pierwszy i drugi polega głównie na wyrażeniu negatywnego lub pozytywnego stosunku do niej. Z treści niektórych wypowiedzi można raczej domyślić się niż dowiedzieć, że opozycja to jakaś forma niezgody na rzeczywistość polityczną i/lub społeczną. Respondenci skoncentrowali się przede wszystkim na przekazaniu tego, że dla nich opozycja to coś dobrego lub złego, godnego poparcia lub potępienia, że są skłonni przyzwalać na nią, lub ją potępiać.

Przyzwalający na działalność opozycji (22,3% ogółu badanych), wskazywali na korzyści płynące z opozycji dla społeczeństwa (19,2%) lub systemu politycznego (3,7%) oraz wyrażali przekonanie o powszechności niezgody na aktualną rzeczywistość społeczno-polityczną (2,9%). **Potępiający działalność opozycji (14,4%)** mówili, że jest to działalność zdradziecka, wbrew interesom narodu (11,5%); są to działania karierowiczów, czy ludzi podejrzanych moralnie (5,0%).

Trzeci sposób pojmowania opozycji polega na utożsamianiu opozycji z działaniem lub zachowaniem przeciw aktualnej władzy (rządowi) i jej linii politycznej albo przeciw ustrojowi i porządkowi konstytucyjnemu. Definiujący opozycję jako **przeciwstawianie się zarówno władzy i ustrojowi stanowili 13,7% badanych**, ci zaś, którzy ograniczali ją do sprzeciwu wobec władzy - 10,9%, a wobec ustroju - 8,6%. Dodajmy, że w grupie tych ostatnich znaleźli się również ci, dla których działania opozycyjne oznaczają niechętny lub wrogi stosunek do PZPR.

Czwarty rodzaj definicji to stawianie znaku równości między opozycją a działalnością nielegalną albo struktur b. "Solidarności" (15,4% badanych).

Oczywiście badani mogli podawać jednocześnie parę określeń (w tym różnych ze względu na przyjęte przez nas zasady porządkowania)[2]. Dające się wyróżnić typy definicji przedstawia tabela 1, szczegółową zaś klasyfikację z cytatami z ankiet ilustrującymi sposoby myślenia przedstawia aneks.

Tabela 1 [w procentach]

Typy definicji	Wskazania	
Wyłącznie potępienie	6,9	6,9
Potępienie wraz ze stwierdzeniem, że jest to działalność:		
- zagrażająca władzy lub ustrojowi (systemowi)	5,9	
- nielegalna lub w strukturach b. "Solidarności"	0,9	7,5
- nielegalna i zagrażająca władzy	0,7	
Dystansowanie się, wyłącznie stwierdzenie, że jest to działalność:		
- zagrażająca władzy lub ustrojowi (systemowi)	21,6	
- nielegalna lub w strukturach b. "Solidarności"	6,2	32,5
- nielegalna i zagrażająca władzy	4,7	
Przyzwolenie wraz ze stwierdzeniem, że jest to działalność:		
- zagrażająca władzy lub ustrojowi (systemowi)	5,3	
- nielegalna lub w strukturach b. "Solidarności"	2,1	8,2
- nielegalna i zagrażająca władzy	0,8	
Wyłącznie przyzwolenie	14,1	14,1
Ogółem:		
Potępienie		14,4
Dystansowanie się		32,5
Przyzwolenie		22,3
Ponadto: Oceny ambiwalentne (pozytywne i negatywne)		0,9
Wypowiedzi nie dające się sklasyfikować		6,4
Wypowiedzi typu "trudno powiedzieć"		23,4

Można powiedzieć, że wszyscy badani opozycję utożsamiają z niezgodą na rzeczywistość społeczno-polityczną, dominującą zaś ci, którzy konkretyzują ją jako działalność przeciw linii politycznej lub ideologii reprezentowanej przez rząd kierowany przez PZPR. Działania te są bądź mniej lub bardziej aprobowane przez badanych, bądź

potępiane. Znaczna wszakże część badanych powstrzymuje się od ocen przy definiowaniu opozycji w Polsce.

Stosunek do opozycji

starano się ustalić na podstawie odpowiedzi na pytanie o to, jak władze państwowe powinny reagować na działalność określaną przez respondentów jako opozycyjną, oraz przez uwzględnienie opozycji w pytaniach o ocenę działalności różnych instytucji, organizacji i grup uczestniczących w życiu publicznym. Szczegółowe rozkłady odpowiedzi na pytania dotyczące ostatniego problemu wyglądają następująco: **wpływ opozycji na sytuację w kraju: bardzo duży - 2,5% badanych, duży - 7,4%, niewielki - 25,7%, praktycznie żaden - 32,5%, brak zdania - 31,9%.** Dobrowolnie podporządkować się zaleceniom, apelom, czy programom opozycji byłaby gotowa: zdecydowana większość społeczeństwa (ponad 75%) - zdaniem 3,2% badanych; większość (ponad 50%) - 7,9%; znaczna część (ponad 25%) - 11,3%; mniejszość (10-25%) - 14,9%; zdecydowana mniejszość (mniej niż 10%) - 23,3%; brak zdania - 39,5% [3]. Opinie o tym, czy działalność opozycji dobrze służy społeczeństwu przedstawia tabela 2.

Tabela 2

[w procentach]

Ocena zgodności działań opozycji z interesem społecznym	Terminy badań i zbiorowości			Definiujący opozycje
	Czerwiec 1985	Grudzień 1985	L i p i e c 1 9 8 6	
	O g ó ł	b a d a n y c h		
Zdecydowanie tak	3,7	4,4	3,3	3,8
Raczej tak	16,7	16,1	16,0	18,8
Raczej nie	21,2	22,0	23,5	27,7
Zdecydowanie nie	19,7	23,7	20,0	24,9
Trudno powiedzieć	38,9	33,3	36,6	24,8

Odsetek badanych powstrzymujących się od odpowiedzi na to pytanie jest znaczny nawet wtedy, gdy z obliczeń wyeliminujemy tych, którzy nie odpowiedzieli na pytanie o definicję opozycji. W grę wchodzi tu więc nie tylko niski stopień poinformowania, ale prawdopodobnie złożyły się na to również inne motywy: drażliwość kwestii, postrzeganie złożoności i wieloaspektowości problemu. W odniesieniu do tych, którzy odpowiedzieli, można zauważyć, że częściej przypisuje się działalności opozycji zgodność z interesami społeczeństwa niż możliwość wpływu na sytuację w kraju i mobilizację społeczeństwa. Porównując zaś informacje pochodzące z różnych okresów można powiedzieć, że takich, którzy przez cały czas nie aprobują działalności opozycji i sądzą, że nie służy ona interesom społeczeństwa jest dwukrotnie więcej niż aprobujących ją.

Należy podkreślić, że mimo znacznej ujemnej zależności między akceptacją czy aprobatą instytucji władzy legalnej a akceptacją opozycji, nie zawsze pozytywny stosunek do tej drugiej oznacza odrzucenie pierwszej. Akceptujących jednocześnie opozycję i rząd lub Radę Państwa jest w badanej zbiorowości 14%, natomiast takich, którzy mają dobre zdanie o działalności opozycji, złe zaś o działaniu władzy legalnej - 6%. Tak więc spośród tych, którzy są skłonni przypisać opozycji intencje prospołeczne, jedynie 25% zaprzecza temu, by takie intencje mogły też występować w działaniu naczelnych organów państwa [4]. Inaczej mówiąc, spośród akceptujących działalność opozycji jedynie mniejszość widzi w niej preferowaną przez siebie alternatywę dla politycznej władzy wykonawczej. W większości przypadków aprobatą opozycji wynika z postrzegania jej jako elementu kontroli władzy wykonawczej, z przeświadczenia, że w tej roli opozycja może być konstruktywnym elementem systemu politycznego, lub z nadziei na to, że może się takim elementem stać.

Brak akceptacji przez badanych działań opozycji nie oznacza, że są oni skłonni postulować zwalczanie jej przez władze państwowe. Rozkład odpowiedzi na pytanie, jak władze powinny postępować wobec opozycji w całej zbiorowości i wśród tych, którzy podali swoją definicję opozycji, przedstawia tabela 3.

Tabela 3

[w procentach]

Postulaty co do sposobu postępowania władzy wobec działalności opozycji	Wskazania	
	Ogółu badanych	Definiujących opozycję
Dopuszczać bez ograniczeń	17,9	22,8
Kontrolować i ograniczać	29,9	37,9
Energicznie zapobiegać i karać	18,0	24,5
Brak zdania	34,2	14,8

Stosunek do opozycji jest zróżnicowany ze względu na sposób jej pojmowania (tabela 4 i 5) [5]

Tabela 4

[w procentach]

Typy definicji	Postulaty co do sposobu postępowania władzy wobec działalności opozycyjnej:			
	Dopuszczać bez ograniczeń	Kontrolować i ograniczać	Energicznie zapobiegać i karać	Brak zdania
Przyzwolenie (z opisem lub bez)	44,6	35,6	3,8	16,0
Dystansowanie się:				
- działanie przeciw władzy	14,5	42,0	26,3	
- działanie nielegalne	31,2	24,7	31,2	
Potępienie (z opisem lub bez)	2,7	40,2	52,7	4,4
Oceny nie sklasyfikowane lub brak zdania	6,2	10,5	4,7	78,7

Tabela 5

[w procentach]

Typy definicji	Stosunek do działalności opozycji				
	Aprobata		Dezaprobata		Brak zdania
	Pełna	Częściowa	Częściowa	Pełna	
Przyzwolenie (z opisem lub bez)	7,2	37,1	21,2	7,2	26,6
Dystansowanie się:					
- działanie przeciw władzy	8,6	23,7	22,6	14,0	31,1
- działanie nielegalne	1,6	10,6	36,0	25,2	26,4
Potępienie (z opisem lub bez)	0,5	3,7	27,8	50,9	17,1

Znając sposoby pojmowania i wartościowania jakiegoś zjawiska można pokusić się o ustalenie postawy wobec niego. W tabelach 6 i 7 podjęto takie próby w odniesieniu do postaw wobec działalności opozycyjnej.

Tabela 6

[w procentach]

Rodzaj postawy	Typ definicji	Osobisty stosunek	Wskazania
Aprobata	Przyzwalająca	Aprobata	15,2
Przyzwolenie z zastrzeżeniami	Przyzwalająca	Brak aprobaty	6,5
Dystansowanie się	Tylko opisowa	Brak zdania	8,2
Ocena krytyczna	Tylko opisowa	Dezaprobata	18,6
Potępienie	Potępiająca	Dezaprobata	11,4
Brak postawy	Brak zdania	Brak zdania	19,4

Tabela 7

[w procentach]

Rodzaj postawy	Typ definicji	Postulat wobec władz	Wskazania
Pełne przyzwolenie	Przyzwalająca	Nie ograniczać	15,2
Częściowe przyzwolenie	Przyzwalająca	Kontrolować	21,3
Dystansowanie się	Tylko opisowa	Brak zdania	14,0
Oceny krytyczne	Tylko opisowa	Uniemożliwić	9,6
Częściowe potępienie	Potępiająca	Kontrolować	6,6
Całkowite potępienie	Potępiająca	Uniemożliwić	8,1
Brak postawy	Brak zdania	Brak zdania	14,3

Badani krytycznie oceniają działalność opozycji, nie postulują jednak represjonowania jej przez władze.

2. Stosunek do podziemia

Przy ustalaniu stosunku do działania nielegalnych struktur b. "Solidarności" nie występowały problemy terminologiczne. Problemem zaś było to, że dotyczyć on musiał wielu aspektów. W dwóch badaniach prosiliśmy badanych, aby z dziesięciu przedstawionych im twierdzeń na temat działań podziemnych struktur b. Solidarności wybrali te, z którymi się zgadzają. Klasyfikację tych twierdzeń i odsetki badanych,

którzy w grudniu'85 i lipcu'86 zgodzili się z każdym z nich przedstawia tabela 8.

Tabela 8

[w procentach]

Stosunek do podziemia	Treść twierdzeń	Wyrażający aprobatę	
		grudzień 1985	lipiec 1986
Bezwzględna aprobatą	"Występują w obronie społeczeństwa, walczą o słusze, ważne sprawy Polaków"	19,3	22,0
	"Mają koncepcje, które wprowadzone w życie mogłyby przyczynić się do wyjścia z kryzysu"	19,7	25,4
Potencjalna aprobatą	"Wskazują na błędy władzy i tym samym przyczyniają się do poprawy sytuacji kraju"	31,3	33,2
Dystansowanie się	"Ich koncepcje są niemożliwe do wprowadzenia w życie"	16,8	23,4
	"Ich działalność nie ma żadnego znaczenia"	18,7	19,4
Potępienie	"Ich działalność:		
	- przyczynia się do zakłócenia spokoju i porządku społecznego	30,7	30,8
	- służy interesom wrogów Polski	24,3	24,4
	- utrudnia wyprowadzenie kraju z kryzysu	16,8	15,4
	- utrudnia proces demokratyzacji"	14,0	12,8
	"Głoszone przez nich hasła są jedynie parawanem dla działalności antysocjalistycznej"	15,3	17,5

Porównując wyniki badań z grudnia '85 i lipca'86 warto zwrócić uwagę , że pewne różnice pojawiły się jedynie przy ocenie programów działania, jakie przedstawia podziemie. O blisko 8% wzrosło grono przekonanych, że są one niemożliwe do wprowadzenia w życie i

jednocześnie o około 6% jest więcej tych, którzy uważają, że wprowadzenie ich w życie mogłoby przyczynić się do wyjścia z kryzysu. Można zatem powiedzieć, że badani w lipcu częściej wypowiadają się o projektowanych i potencjalnych niż rzeczywistych działaniach opozycji i ich następstwach. Współwystępowanie tych twierdzeń przedstawia tabela 9.

Tabela 9

[w procentach]

Stosunek do działalności podziemia	Badani według klasyfikacji:			
	szczegółowej XII'85 VII'86		ogólnej XII'85 VII'86	
Bezwzględna aprobata - postrzeganie jako siły, która samodzielnie może przyczynić się do poprawy sytuacji bez widzenia jej jako kontrolera władzy przez krytykę.	9,0	8,8		
Względna aprobata - postrzeganie jako siły, która samodzielnie i przez korygowanie błędów władzy może przyczynić się do poprawy sytuacji kraju.	13,0	15,8	Przyzwolenie 29,0	28,9
Potencjalna aprobata - postrzeganie jako siły, która może przyczynić się do poprawy sytuacji kraju nie samodzielnie, a jedynie przez korygowanie błędów władzy	7,0	4,3		
Bezwzględna aprobata, a zarazem lekceważenie.	4,0	4,3		
Bezwzględna aprobata i ambiwalencja (dostrzeganie plusów i minusów jej działalności dla sytuacji kraju)	3,0	2,9	Dystansowanie się	
Potencjalna aprobata, a zarazem lekceważenie.	3,0	2,1	30,0	29,1
Potencjalna aprobata i ambiwalencja	5,0	5,5		
Lekceważenie - działalność bez znaczenia, program nierealny.	15,0	14,3		
Lekceważenie i potępienie.	12,0	13,4		
Potępienie - postrzeganie samych negatywnych konsekwencji	22,0	18,6	Potępienie 34,0	32,0

Na ich podstawie można sporządzić ogólną klasyfikację postaw wobec działalności podziemia: przyzwolenie - 29,0% w grudniu'85, 28,9% w lipcu'86; dystansowanie się - odpowiednio 30,0 i 29,1%; potępienie -

34,0 i 32,6%. Mówiąc o przyzwoleniu warto zwrócić uwagę na to, że badani podkreślają nie tyle samodzielne znaczenie działań i programów podziemia, ile jego potencjalny wpływ przez korygowanie błędnych decyzji władz. Jest to charakterystyczne dla 20% ogółu respondentów, czyli zdecydowanej większości sympatyków podziemia. Wśród nich wielu nie dostrzega walorów tej działalności, a jedynie wskazuje na fakt, że samo istnienie struktur opozycyjnych może przyczynić się do poprawy sytuacji poprzez krytykę decyzji władz.

3. Opinie o karaniu za działalność antyustrojową

Dominacja kategorii dystansowania się wobec podziemia pozwala zrozumieć opinie na temat represjonowania za działalność polityczną, sprzeczną z prawem. Na podstawie odpowiedzi badanych na pytanie dotyczące stosunku do karania osób, które prowadzą antyustrojową działalność polityczną, oraz stosunku do zwalniania jesienią '85 według propozycji PRON-u osob więzionych za jej prowadzenie można wnioskować, że opinia społeczna zachowuje wyraźny dystans wobec zwalczania przeciwników władz środkami administracyjno-prawnymi. Opowiadających się za stosowaniem surowszych niż dotychczas kar za działalność antyustrojową było jedynie 17% w grudniu i 18% w lipcu. Jeszcze mniej, bo tylko 7,5% manifestowało swoje niezadowolenie z akcji zwolnień stwierdzając, że są w ogóle przeciwni zwalnianiu więźniów politycznych[6]. Dotychczasową politykę władz wobec aktywnych politycznie przeciwników ustroju akceptowało odpowiednio 15,0 i 23,8% badanych, a tryb i zasięg zwolnień na apel PRON-u - 24,4%. Grupa opowiadających się za bardziej liberalnym stosunkiem władz do osób prowadzących antyustrojową działalność polityczną, oraz za szerszym stosowaniem amnestii wobec tych osób liczyła około 40,0% badanej

zbiorowości. Ponad jedna czwarta respondentów (27,7%) mówiło wręcz, że należało zastosować powszechną amnestię, a odpowiednio 22,4 i 20,4% - jako zasadę przyjmując niestosowanie odpowiedzialności karnej za działalność polityczną. Dodajmy, że problemy te nie interesowały około jednej trzeciej społeczeństwa - 30,0% odpowiedzi "trudno powiedzieć" na pytanie o karanie za działalność antyustrojową, 17,5 "trudno powiedzieć", a 9,5% "nie wiem" w odniesieniu do kwestii warunkowych zwolnień.

O większości społeczeństwa można zatem stwierdzić, że zachowuje dystans wobec opozycji czy podziemia, ale wypowiada się też przeciw jej represjonowaniu, szczególnie, gdyby miało ono być surowe.

Przypisy:

[1] Badania na ogólnopolskiej reprezentacji dorosłej ludności liczącej każdorazowo około 1500 osób przeprowadzone w czerwcu'85, grudniu'85 i lipcu'86.

[2] Z tego względu procenty wskazań nie sumują się do 100 oraz do liczebności szerszych kategorii klasyfikacji.

[3] Z badań przeprowadzonych w czerwcu'85.

[4] Z badań przeprowadzonych w grudniu'85.

[5] Z badań przeprowadzonych w lipcu'86.

[6] Z badań przeprowadzonych w grudniu'85.

ANEKS

Charakterystyka opozycji

podawana w odpowiedziach na pytanie otwarte:

"Co w warunkach Polski współczesnej oznacza słowo <<opozycja>>, kim są ludzie, których można do niej zaliczyć, jakiego rodzaju i charakteru działalność może być nazwana opozycyjną?"

Wypowiedzi badanych były zarówno próbą określenia czym jest opozycja i działalność opozycyjna, jak też wyrażeniem stosunku do niej. Charakteryzując je ze względu na ten drugi wymiar można powiedzieć, że zawarte w nich sądy kształtowały się od przyzwolenia /nadzieja i oczekiwanie na pozytywne skutki tego typu działalności/ poprzez dystansowanie się, polegające na udzieleniu jedynie odpowiedzi co to jest opozycja, do potępienia /żądania wobec władz rozprawienia się z opozycją/. Prezentujemy przykłady typowych wypowiedzi badanych uporządkowane według wielostopniowej klasyfikacji. Część wypowiedzi była wielowątkowa - zawierała elementy z różnych grup przyjętej klasyfikacji charakteryzującej opozycję. Dla pełnego obrazu przytaczamy je w całości podkreślając ten element, który zdecydował o klasyfikacji danej wypowiedzi.

Sposoby klasyfikacji wypowiedzi

Klasyfikacja szczegółowa

1. Opozycja to znaczna część społeczeństwa - 2,9%
2. Wskazania na dobre intencje opozycji - 19,2%
3. Opozycja jest potrzebnym integralnym elementem życia politycznego - 3,7%
4. Opozycja to podziemie, działalność nielegalna - 6,7%
5. Opozycja to ruch postsolidarnościowy - 7,8%
6. Opozycja to przeciwnicy rządu, linii politycznej rządu - 24,6%
7. Opozycja to przeciwnicy ustroju, systemu politycznego - 22,3%
8. Opozycja to zdrajcy, wrogowie narodu - 11,5%
9. Opozycja to ludzie podejrzani moralnie - 5,0%

Klasyfikacja ogólna

Przyzwolenie dla opozycji - 22,3%

Dystansowanie się od opozycji - 32,5%

Potępienie opozycji - 14,4%

1. Przyzwolenie dla opozycji

1.1. Opozycja jako znaczna część społeczeństwa /2,9%/

Ci, co nie mogą wyżyć od pierwszego do pierwszego, a pracują uczciwie. Ludzie, którzy pragną całkowitego spokoju i lepszego jutra.

Opozycja to praktycznie w naszych warunkach większość ludzi.

Wszyscy uczciwi ludzie.

Robotnicy i chłopci.

40% ludzi.

1.2. Akceptacja dobrych intencji opozycji, nadzieje, że jej działalność może przyczynić się do poprawy sytuacji społeczno-gospodarczej kraju /19,2%/

Ludzie, którzy przeciwstawiają się złu.

Ci, którzy mają odwagę robić coś, żeby w Polsce zmienić coś na lepsze.

Opozycja to słowo o barwie negatywnej, ale w przypadku sytuacji w Polsce oznacza ono ludzi, którzy walczą o równe prawa, o sprawiedliwość i niezależność.

To chyba chodzi o ludzi, którzy inaczej myślą niż władza i stają się protestować przeciw złym rządóm.

To ludzie, którzy w ramach konstytucji mają inne zdanie w sprawach narodu niż władza, mają inne koncepcje gospodarczo-społeczne niż rząd.

Opozycja to ludzie, którzy nie akceptują wszystkich działań władzy bez żadnych zastrzeżeń, a mają swoje zdanie. To grupa ludzi, która sprzeciwia się PZPR i rządowi.

Nie obalić ustroju, a dużo zmienić w rządzie i partii.

Tacy, co głośno mówią to, co wszyscy robią po cichu lub do osób najbliższych, a mówią o złych cechach naszego ustroju i złej polityce gospodarczej i społecznej.

Zalicza się tych wszystkich, którzy mają propozycje odbiegające od głoszonych ogólnie, ludzie, którzy dużo więcej wiedzą od ogółu.

Ludzi kompetentnych, więcej nie powiem.

Ludzie, którzy nie chcą pozwolić na automatyzm w polityce.

Ludzie, którzy krytycznie wypowiadają się przeciw różnym posunięciom rządu i partii.

Działalność, której celem jest poprawa sytuacji w kraju i zmiana rządu, aby nasz kraj nareszcie był taki, jak inne.

Widzę zło w poczynaniach władz i jestem przeciwko takim zarządzeniom. Właśnie to jest opozycja.

Podziemie naszego społeczeństwa, co pragnie lepszej Polski.

Ci co walczą, żeby było lepiej, żeby nie rządziła tylko garstka.

To ci, którzy nie siedzą cicho, tylko głośno krytykują.

Są to ludzie, którzy nie zgadzają się z rządem i partią, bo jest za mało mieszkań, za niskie zarobki itp. chcą oni dobrze dla robotników i ludzi pracy.

To organizacja, która dąży do poprawy bytu narodu, koryguje, wytyka błędy władzy.

Ludzie, którzy dążą do tego, żeby w Polsce było lepiej, ale są przeciw władzy.

To chyba chodzi o ludzi, którzy inaczej myślą niż władza i starają się protestować przeciw złym rządóm.

1.3. Opozycja jest potrzebnym, integralnym elementem życia politycznego /3,7%/

Opozycja w każdym systemie i typie państwa jest potrzebna. To wyjaśnia wszystko, bo definicji nie podam, bo to śmieszne.

Działalność opozycyjna polega na ujawnianiu i wskazywaniu błędów w polityce i gospodarce oraz w postępowaniu osób na kierowniczych stanowiskach.

Opozycja jest tym czynnikiem, co widzi zło w dziedzinach układów społecznych tworzonych przez rząd lub ustrój i chce im przeciwdziałać.

Ci, którzy przeciwstawiają się polityce rządu - opozycja jest potrzebna, bo wytyka błędy.

Nie daje się szans tym ludziom, którzy mogliby przecież wnieść coś nowego, są traktowani jako wrogowie kraju, ale nikt z władzy z nimi nie chce się dogadać.

Opozycja jest potrzebna.

To organizacja, która dąży do poprawy bytu narodu, koryguje, wytyka błędy władzy.

2. Definiowanie opozycji

2.1. Opozycja jako podziemie lub ruch postsolidarnościowy /14,5%/

Podziemie.

Ci, co są w podziemiu.

Działający w podziemiu KPN, "Solidarność".

Nie wiem kim są ci ludzie, ale chyba chcą powrotu "Solidarności".

Wałęsa.

"Solidarność" i KPN.

"Solidarność" i Bujak.

Ludzie Wałęsy.

"Solidarność".

Byli Solidarnościowcy.

To pewnie tam Wałęsa i tu Bujak należą, ale to mnie nie obchodzi.

Podziemie naszego społeczeństwa, co pragnie lepszej Polski.

To ci, co są przeciw władzy i rządowi. Należy do nich grupa aktywnych z b."Solidarności".

Aktywni sympatycy "Solidarności", przeciwnicy ustroju.

Kierownictwo byłej "Solidarności". Robota antyrządowa.

To ci, którzy byli w "Solidarności" i dalej działają przeciw władzy, wielu chyba działa w kościele.

Opozycja to jest Solidarność obecnie działająca przeciw władzy, krytykowanie władz centralnych bywa nazywane opozycją.

Opozycja no to tacy jak Bujak - krytykował z ukrycia, bo jawnie raczej nie wolno?

Opozycja to b."Solidarność" i ci wszyscy, co nie chcą się pogodzić z władzą i ustrojem.

Byli działacze "Solidarności", nadal działają w podziemiu, szerzą ulotki itp. Powoduje to zamęt. Cele i zamiary mają nawet słuszne, ale w naszej rzeczywistości to nie przejdzie.

Opozycja to przeciwstawianie się rządowi i czynne, i ustne tak jak przedtem, to organizowanie nielegalnych grup.

Niektórzy ludzie z "Solidarności", którzy działali wbrew Polakom.

Opozycja wytworzyła się w "Solidarności", która chciała zatracić charakter sojuszu robotniczo-chłopskiego i przywrócić struktury kapitalistyczne w kraju.

2.2.A. Opozycja jako przeciwnicy linii politycznej rządu, czynnik zagrażający stabilizacji politycznej /24,6%/

To są ludzie, organizacje, które nie zgadzają się z linią polityki naszego rządu.

Ci, co nie zgadzają się z polityką Jaruzelskiego i przeszkadzają mu w realizacji tej polityki.

Opozycja to ludzie negujący wszystkie posunięcia rządu.

Stosunek grupy ludzi do władzy, organizowanie wieców, zebrań itp.

Ludzie, którzy działają przeciw rządowi.

Ci, którzy czynnie się sprzeciwiają władzy, np. nie idą na wybory. Jakby jakieś rozruchy robili.

To próbowanie organizowania strajków, postojów.

To grupa ludzi, mająca na celu obalenie rządu.

Opozycja to wzniecający niepokoje w pewnych środowiskach społecznych.

Ci, co podburzają do wystąpień przeciw władzy.

Opozycja to działanie typu akcji rozbijającej pochod 1-Majowy produkcja ulotek o treściach sprzecznych z interesami rządu.

To są ludzie czy organizacje, które prowadzą taką działalność, która jest sprzeczna z władzą i komplikuje życie.

Są to ludzie wywołujący demonstracje, nie mogący się pogodzić ze zwycięstwem politycznym Gen. Jaruzelskiego.

Ci, którzy przeciwstawiają się polityce rządu - opozycja jest potrzebna, bo wytyka błędy.

Ci, co nie chcą takiej władzy, jaka jest, tzn. złej władzy.

Działalność, której celem jest poprawa sytuacji w kraju i zmiana rządu, aby kraj nasz nareszcie był taki, jak inne.

Kierownictwo b. "Solidarności". Robota antyrządowa .

Opozycja to jest „Solidarność” obecnie działająca przeciw władzy, krytykowanie władz centralnych bywa nazywane opozycją .

Opozycja to przeciwstawianie się rządowi i czynne, i ustne tak jak przedtem, to organizowanie nielegalnych grup

To te grupy, których ideologia jest sprzeczna z ogólnie w państwie przyjętą. Wyrażają to głosząc swoje stanowisko, przeszkadzając w działaniu władzy, prowadząc dywersję, sabotaż .

Niepotrzebnie podjudzają opinię społeczną, gdyż ich działalność nic nie zmieni.

2.2.B. Opozycja jako przeciwnicy systemu politycznego, ustroju /22,3%/

Opozycja to działanie niezgodne z działaniem PZPR, wrogo nastawieni do partii.

Konstytucja PRL jest zbiorem praw i obowiązków wszystkich Polaków, ale jeden z artykułów przypisuje kierowniczą rolę 2 mln PZPR - to jeszcze nie większość narodu, a mimo wszystko posiada ten przywilej - dlaczego? Moim zdaniem opozycja traktuje ten artykuł jako zamach na demokrację.

To osoby, które mają własny program polityczny, przeciwstawny do programu PZPR.

Opozycja to ludzie, którzy nie mogą pogodzić się z panującym w państwie porządkiem politycznym.

To część społeczeństwa, która nie zgadza się z ustrojem .

Ludzie wrogo nastawieni do naszego ustroju .

Opozycja - przeciwnicy socjalizmu.

Opozycja wytworzyła się w "Solidarności", która chciała zatać charakter sojuszu robotniczo-chłopskiego i przywrócić struktury kapitalistyczne w kraju .

Chcą takiego ustroju, jak przed wojną.

Opozycja to chamy, co nie chcą socjalizmu. Wykończyć ich!

To ci, którym nie podoba się nasz ustrój, dużo gadają, mało robią, buntują innych, pasozyty i zdrajcy.

To ludzie działający wbrew większości narodu, którzy chcą wprowadzić nowy ustrój .

Tacy, co głośno mówią to, co wszyscy robią po cichu lub do osób najbliższych, a mówią o złych cechach naszego ustroju i złej polityce gospodarczej i społecznej.

Aktywni sympatycy "Solidarności", przeciwnicy ustroju.

To te grupy, których ideologia jest sprzeczna z ogólnie w państwie przyjętą. Wyrażają to głosząc swoje stanowisko, przeskadzając w działaniu władzy, prowadząc dywersję, sabotaż.

Są to ludzie, którzy nie wierzą w socjalizm i zajmują się szkodzeniem Polsce w różny sposób.

Ja uważam, że opozycją są ludzie występujący przeciwko samemu ustrojowi, natomiast występowanie przeciw władzy /np. Bujak/ nie jest opozycją.

3. Potępienie

3.1. Opozycja to zdrajcy, wrogowie narodu /11,5%/

Opozycja to osoby działające na szkodę państwa pod względem gospodarczym i politycznym.

Jest to grupa ludzi godząca w sprawy narodowe Polaków i łamiąca prawo.

Są to ludzie, którzy utrudniają proces demokracji, to działalność szkodząca interesom wszystkich Polaków.

To ci, co biorą pieniądze z Zachodu i czekają na Polskę Ludową.

Są to wrogowie Polski podjudzani przez Reagana i Wolną Europę.

Są to ludzie, którzy nie wierzą w socjalizm i zajmują się szkodzeniem Polsce w różny sposób.

Są to ludzie na usługach Zachodu i robią to dla pieniędzy, a nie dla idei.

Polska opozycja to grupa cwaniaków, co chcą dolary ciągnąć z Zachodu, im jest obojętne co robią, byle mieli z tego korzyści.

Niektórzy ludzie z "Solidarności", którzy działali wbrew Polakom.

Działacze b.KOR , no i ci, co są za granicą i szkalują Polskę.
Zdrajcy i nie ma o czym gadać, największe nieroby.

3.2. Opozycja to ludzie podejrzani moralnie /5%/

Polska opozycja to grupa cwaniaków, co chcą dolary ciągnąć z Zachodu, im jest obojętne, co robią, byle mieli z tego korzyści.

Karierowicze, chcą do czegoś się dopiąć.

Są to ludzie chcący robić karierę walcząc z władzą.

Dla własnych interesów wykorzystują błędy władzy, dobrą wolą ludzi pracy

Karierowicze, obiboki, którzy nie doceniają tego, co im dała Polska Ludowa, sieją niezgodę, buntują, szastają pieniędzmi na prawo i lewo.

Są to ludzie na usługach Zachodu i robią to dla pieniędzy, a nie dla idei.

Ludzie, którym jest dobrze i szukają nie wiadomo czego.

To kombinatorzy, ciągle coś kręcą, nie bardzo wiadomo o co im chodzi.

Ci, co nie pracują, a chcieliby rządzić.

To ci, którym nie podoba się nasz ustrój, dużo gadają, mało robią, buntują innych, pasożyty i zdrajcy.

Zdrajcy i nie ma o czym gadać, największe nieroby.

4. Wypowiedzi nie sklasyfikowane /6,4%/

4.1. Opozycje to Kościół, księża - 0,6%

4.2. Opozycja to ci, co chcą zmian - ogólnie, bez podania jakich zmian - 0,6%

4.3. W Polsce nie ma opozycji, taka działalność jest niemożliwa - 2,7%

4.4. Inne - 3,0%

5. Trudno mi powiedzieć, nie wiem /23,4%/